

Mattsee – Fort Knox – Budapest: a Szent Korona tengerentúli útja és hazatérése

Glant Tibor: A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése. Amerika tegnap és ma 4. Debreceni Egyetemi Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Debrecen–Budapest, 2018. 319 oldal

A Szent Korona, amit sokan – tévesen – Szent István koronájának neveznek, nemcsak a magyar államiság, hanem a magyarság egész történelmének is kiemelkedő jelentőségű szimbóluma. Olyan meghatározó fontosságú történelmi erekllye, amely különleges eszmeiséget hordozott és legitimációs szereppel bírt. Ebből fakadóan háborúk vagy belvillongások során gyakran menekítették biztonságos helyre, akár az országhatárokon kívülre is.

A kutatás jelenlegi állása szerint az 1205 és 1945/1978 közötti időszakban – szűkebb értelemben véve – tizenegy alkalommal került a Szent Korona külföldre. A Mohács előtti évszázadokban Bécsben, Dalmáciában (Spalato, Trau), Prágában, Brünnben, valamint Bécsújhelyen és Grazban tűnt fel. A középkori Magyar Királyság bukását és az ország három részre szakadását követően Bécsben, Prágában és Passauban őrizték a fejéket és a koronázási jelvényeket. (Az utóbbi városba Bécs 1683. évi török ostroma miatt került.) A II. világháború végén vette kezdetét a Szent Korona leghosszabb, csaknem harminchárom éves külföldi távolléte – nem számítva az 1551–1608 közötti, bizonyos szempontból különlegesnek tekinthető időszakot –, amikor is Ausztrián és Németországon keresztül az Amerikai Egyesült Államokba szállították. Itt Fort Knoxban (Kentucky), az amerikai állami pénzverde épületében helyezték el. Ez a klenódiumpark legutóbbi tartózkodási helye.

A középkorban Székesfehérváron, Budán, Esztergomban, Zágrábban, Visegrádon

és Pozsonyban őrizték hosszabb-rövidebb ideig a Szent Koronát. Pozsony különösen a kora újkorban és az újkorban töltött be fontos szerepet, hiszen Buda eleste után az ország új politikai-kormányzati központja lett, és Székesfehérvár török kézre kerülése (1543) után koronázó várossá lépett elő. Nem feledkezhetünk meg azonban Sopronról sem, ahol három ízben (1622, 1625, 1681) történt koronázás.

Szulejmán szultán 1529-ben Visegrádon szerezte meg a Szent Koronát, amit aztán eljuttatott vazallusának, Szapolyai Jánosnak. Szapolyai özvegye, Izabella királyné a rákényszerített gyulafehérvári egyezmény aláírása után, 1551. július 21-én – az újabb kutatások szerint Felvincen – átadta a Szent Koronát I. Ferdinánd tábornokának, Gianbattista Castaldónak. Innen Tokajba szállították a felségjelvényeket, ahol I. Ferdinánd főtisztjei vették át, s Bécsbe vitték.

1551 és 1608 között – leszámítva az 1563. és 1572. évi szeptemberi pozsonyi koronázásokhoz kapcsolódó rövid időszakokat – külföldi uralkodói udvarban, Bécsben, illetve Prágában őrizték a felségjelvényeket. Magyarországra való visszatérésük a rendek és Mátyás főherceg II. Rudolf feletti közös győzelmének eredményeként csak 1608. november 18-án következett be. A koronázási jelvényeknek Pozsonyba hozatala már önmagában is nagy jelentőséggel bírt, ám ennél is fontosabbnak bizonyultak a hosszú távon ható következmények. A fenti évben alkottak ugyanis először törvényt a Szent Korona országon belüli őrzéséről, továbbá szabályozták a koronálada zárásának és a jelvények őrzésének gyakorlatilag teljes eszköztárát. (Az előbbi lényegében az önálló, fegyveres koronaórság felállítását jelentette.) Révay Péter tollából ekkor született az első összefoglaló mű a Szent Korona történetéről és a hozzá kapcsolódó eszmeiségről. Ez idő tájt sok

ember a saját szemével is láthatta a fejéket, amely a magyar címerre is rákerült. A Szent Korona tehát – Pálffy Géza szavaival élve – ekkor „berobbant a magyar rendek politikai gondolkodásába”, és a rendi ellenállás szimbólumává vált.¹

Az 1715. évi pozsonyi országgyűlésen módosították az 1608. évi dekrétumban foglaltakat. Az 1715. évi 38. artikulus leszögezte: a klenódiumokat „csak fenyegető veszély vagy szűkség esetében, a nádorispán úr előleges tudtával lehet onnét [ti. Pozsonyból] elvinni”. A hivatkozott rendelkezés összhangba hozta a törvénykezést és a tényleges gyakorlatot (1663-ban, 1683-ban és 1703-ban ugyanis háborús veszély miatt vitték el a Szent Koronát Pozsonyból). Ugyanakkor az 1715. évi törvényre való tekintettel számos esetben át kell értékelni a koronázási jelvények külföldre szállítását. Meghökkenítő, de igaz: az 1715. évi 38. artikulus – és az azt megújító 1928. évi törvények – értelmében még az 1945 márciusának végén Ausztriába történt koronamenekítés sem tekinthető törvénytelennek. A Szent Korona históriájában ténylegesen csak egyszer fordult elő, hogy előre megfontolt szándékkal és kimondottan törvényellenesen került külföldre. II. József ugyanis 1784 tavaszán a koronaörök akarata és a magyar rendek heves tiltakozása ellenére Bécsbe vitette a klenódiumokat. Onnan viszont az uralkodó halálát követően már nem Pozsonyba, hanem Budára szállították azokat. Kétségtelen: a koronázási eskü letételét is megtagadó II. József részéről az említett lépés egyértelműen törvénytelen és abszolutisztikus jellegű volt, de az újabb kutatás kimutatta azt is, hogy az uralkodót a fenti

döntés meghozatalában távolról sem a magyarellenesség vezette.

A fenti vázlatos áttekintésben szereplő tények részben eddig is ismertek voltak, ám a források teljességre törő összegyűjtésére és elemzésére számos – nem utolsósorban politikai és ideológiai – ok miatt csak az utóbbi időben kerülhetett sor. Bár a kutatás a klenódiumok 1978-ban történt Magyarországra hozatala után szembeszökően megélénkült, az igazi frontáttörést ezen a területen az MTA BTK Történettudományi Intézetében 2012 közepe óta működő „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport tevékenysége hozta meg, amelyet Pálffy Géza irányít. A Szent Korona és a magyar királykoronázások 1526 és 1916 közötti történetét vizsgáló kutatócsoport jelentette meg *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)* című kötetet,² amelynek 11. fejezete a Szent Korona „tengerentúli” történetét és az USA-ból való hazatérését tárgyalja. A szerző, Glant Tibor ugyanennek a témának külön monográfiát is szentelt.

Glant Tibor a Debreceni Egyetem Észak-amerikai Tanszékének oktatója, kutatási területe elsősorban az amerikai történelem és kultúra, valamint az amerikai–magyar kapcsolatok históriája. Az utóbbin belül kiemelkedő szerepet kapott a Szent Korona és a koronázási jelvények Amerikába kerülésének, ottani őrzésének, valamint Magyarországra történő visszahozatalának vizsgálata. Glant Tibor jó két évtizede kezdett el foglalkozni a Szent Korona amerikai „kalandjával”. A klenódiumok hazatérésének 20. évfordulóján már könyvben dolgozta fel a szóban

¹ Pálffy Géza: *A Szent Korona tizenegy hazatérése (Bevezető)*. In: Pálffy Géza (szerk.): *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 2. kiadás. Budapest, 2019. 31.; Pálffy Géza–Teszelszky, Kees: *A koronázási jelvények leghosszabb távolléte: Erdélyből Bécsen és Prágán át Pozsonyig (1551–*

1608). In: Pálffy Géza (szerk.): *A Szent Korona hazatér*, 264.

² Pálffy Géza (szerk.): *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2018. 636 oldal. (Féléven belül a második, javított kiadás is megjelent.)

forgó kérdést.³ A kötet lektora és az Előszó szerzője Esztergályos Ferenc volt, aki 1975 és 1981 között nagykövetségként képviselte Magyarországot Washingtonban. A könyv elkészítéséhez a szerző a hazai könyv- és levéltárrakon kívül amerikai intézmények anyagát is használhatta (atlantai Jimmy Carter Elnöki Könyvtár és Múzeum, chicagói Joseph Regenstein Library, az atlantai Emory University könyvtára), munkáját pedig számos hazai és amerikai szakember segítette. Már ekkor sikerült kapcsolatba lépnie az USA-ban élő Ecsődi család segítségével az 1997 nyarán elhunyt Walter Ings Farmer százados családtagjaival, akik átvizsgálták a wiesbadeni amerikai gyűjtőközpont parancsnokának (1945–1947) iratait, s elküldték neki a Szent Koronára vonatkozó irat-, fotó-, video- és levéltári anyagok másolatait. Részben ennek köszönhetően a szerző a könyvhöz csaknem két és fél tucat rendkívül értékes, fekete-fehér fényképet tudott mellékelni.

Glant Tibor ide vágó kutatásait könyve megjelenését követően is folytatta. Erre lehetőséget biztosítottak az általa elnyert újabb ösztöndíjak, amelyek révén több, addig el nem ért intézmény anyagát tanulmányozhatta. Ezek között említést érdemel az Ann Arbor-i Gerald R. Ford Elnöki Könyvtár és Múzeum, a Yorba Lindában található Richard M. Nixon Elnöki Könyvtár és Múzeum és a Yale Egyetem Sterling Memorial Könyvtára. Egyéb intézmények (Smithsonian Intézet Archives of American Art részlege, National Gallery of Art, Library of Congress), magánlevéltárak, továbbá az Egyesült Államokban élő/élt szakemberek, köztük magyar származású tudósok (Deák István, Jim Niessen, Ken Nyirády, Pastor Péter, Sanders Iván, Várdy Béla, Simontsits Attila, Nagy Károly) is számottevő módon segítették munkáját. Nem feledkezhetünk meg a hazai szakemberekről sem. Álljon itt néhányuk neve: Kórácz Mária, a szegedi Vasvári-gyűjtemény kezelője, ifj. Lázár György külügyi szak-

referens (Országos Levéltár 1945 utáni gyűjtemény), Gyarmati György főigazgató (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára), Csillag András Pulitzer-kutató, Sz. Kovács Éva történész-levéltáros, Borhi László történész. Az újabb hazai kutatások szempontjából figyelmet érdemel, hogy az Állami Egyháziügyi Hivatal, illetve az állambiztonsági iratok csak 1998, illetve 2015 óta tanulmányozhatók. Glant Tibor új könyvéhez tehát igen alapos kutatómunkát végzett. Ennek eredményeként jelentős mennyiségű új adathoz jutott, amelyekkel kiegészíthette, árnyalhatta 1997-ben kiadott könyve tartalmát.

A végeredmény, a 319 oldalnyi terjedelmű könyv igen impozáns. Lényegében nyolc fejezetből áll – akárcsak az 1997. évi kiadás –, s a főszöveghez Előszó, Rövidítésjegyzék és Bevezetés kapcsolódik, továbbá Bibliográfia, ami ebben az esetben a hazai és külföldi levéltári anyagok, interjúk és dokumentumfilmek lelőhelyét tünteti fel. A szerző az elsődleges források mellett csaknem kétszáz könyvet, tanulmányt és cikket használt fel az új kötet megírásához (Felhasznált irodalom). A kötetet a Személynévmutató zárja. Külön kell szót ejteni a könyv rendkívül értékes illusztrációiról. A 2018. évi kiadás az 1997-ben megjelenttel ellentétben jóval több, szám szerint negyven fényképet tartalmaz, s ezeknek jelentős része színes felvétel. Nagy mértékben növeli a könyv használhatóságát az a kihajtható, színes, Nagy Béla (MTA BTK TTI) által készített térkép, amely a Szent Korona 1944 és 2000 közötti útját ábrázolja Budapesttől Fort Knoxig és vissza. Jóllehet erről a térképről is leolvasható, hogy bizonyos időpontokban hol tartózkodtak a klenódiumok, azért – véleményünk szerint – az a táblázatos formában készült itinerárium, amely a Pálffy Géza által szerkesztett tanulmánykötetben található, sokkal használhatóbb áttekintést nyújt. Talán szerencsés lett volna a térkép és az

³ Glant Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja 1945–1978*. Debrecen, 1997.

itinerárium együttes közlése az új monográfiában is. A segédanyagokat illetően ide kívánczok az a megjegyzés, hogy az olvasó tájékozódását, valamint a szerző mondanójának követését megkönnyítette volna, ha a Névmutatóban a legfontosabb szerepet betöltő személyek esetében rövid eligazító megjegyzés is szerepelne a nevek mellett (például Patrick Joseph/Jo Kelleher, amerikai művészettörténész, vagy Walter Ings Farmer az amerikai hadsereg műemlékvédelmi alakulatának [amerikai nevének rövidítése: MFAA] parancsnoka).

A szovjet csapatok elől menekülő Szálasi Ferenc parancsára a koronaőrök Pajtás Ernő ezredesnek, a koronaőrség utolsó parancsnokának utasítására 1945. április 26-án éjszaka az ausztriai Mattsee mellett egy benzines hordóba tették a koronát, a jogart és az országalmát, majd a földbe helyezték a hordót. Pajtás ezredes a Szent Jobbot és a koronázási palástot a Mattsee melletti kolostor apát-kanonokjának, Anton Strassernek adta át megőrzésre. A koronálását a hosszú karddal, amely mérete miatt nem volt alkalmas a benzines hordóban való elásásra, a Mattsee szomszédságában levő Zellhofba vitték a május 2-án ide költöző koronaőrök. Az amerikai katonákat váró koronaőröket végül május 7-én fogták el a „jenkik”, majd őket és a ládát Dwight D. Eisenhower parancsára az augsburgi főhadiszállás kihallgató táborába szállították. A vallatócsoport parancsnoka, Paul Kubala őrnagy, akinek Pajtás ezredes átadta a koronálását, iszonyú haragra gerjedt, amikor a ládát kinyitva csak a hosszú kardot lelte meg abban. (A Pajtásékat foglyul ejtő George Granville hadnagy a koronálása kulcsaira a salzburgi fogházban akadt az ott raboskodó Gömbös Ernőnél.) 1945 júliusának végére aztán a Szent Korona és valamennyi koronázási jelvény Augsburgba érkezett. A Szent Jobbot viszont az Amerikai Katonai Misszió 1945. augusztus 19-én visszahozta Budapestre.

A Szent Korona német földön, amerikai kézen eltöltött nyolc éve alatt a következő helyeken fordult még meg: Heidelberg,

Frankfurt (két alkalom, Német Nemzeti Bank), Wiesbaden (műkincsgyűjtő központ), München (műkincsraktár), Freidberg (az Amerikai Hadsereg Európai Főhadiszállása), Bonn/Bad Godesberg, Bremenhaven (kikötő). Wiesbadennel és Münchennel kapcsolatosan tudnunk kell, hogy az amerikai hadseregnek létezett egy speciális alakulata – a magyarul csak „műkincsvadászoknak” nevezett Monuments, Fine Arts, and Archives Administration (rövidítve MFAA = Műemlékek, Szépművészeti Alkotások és Levéltárak védelmére létrehozott egység) –, amely a magyar koronázási ékszereket is felügyelte. Ennek parancsnoka Walter Ings Farmer volt, s egy időben itt szolgált Jo Kelleher is, aki hosszasan és részletesen tanulmányozta a Szent Koronát, amiről doktori disszertációt készített, amely 1951-ben könyv formájában is megjelent. A könyv nagy szolgálatot tett a kutatásnak, mert a szakértők egészen 1978-ig, a klenódiumok hazatéréséig elsősorban Kelleher könyvének fotói alapján tanulmányozhatták a koronázási jelvényeket. Kelleher 1977 novemberében részt vett a Fort Knoxban lebonyolított szakmai átadáson is, ahol melleleg az első hivatalos színes fotók készültek – ezekből is közöl egy példányt Glant monográfiája.

Bár a Hahn Sándor vezette magyar restitúciós bizottság 1947 legelején kezdeményezte a koronázási jelvények visszaszolgáltatását, erre a Nagy Ferenc vezette koalíciós kormány kérésére – hadi és politikai okok miatt – nem került sor. Nem sokkal később az a terv is felvetődött, hogy a Szent Koronát a Vatikánba vigyék, amit maga Mindszenty bíboros is szorgalmazott 1947. évi amerikai útja során. Az amerikai politikai vezetők – akik a MAORT- és a Standard-ügy miatt nehezteltek a magyar kommunista kormányzatra – azonban végül úgy döntöttek, hogy nem szolgáltatják vissza Magyarországnak a koronázási jelvényeket, s a Vatikánba sem viszik azokat. Így nem maradt más megoldás, mint az Egyesült Államokba való szállítás. A „Klondike” fedőnévvel illetett akció során 1953. március 21-én érkeztek meg a

koronázási jelvények New Yorkba (Staten Island), majd két nap múlva Fort Knoxba. A későbbi időkben visszatekintve elmondható: a Szent Korona az összes lehetőség (nyilasok, nácik, szovjetek, Rákosi vezette kommunisták stb.) közül a legjobb kezekbe, az amerikai muzeológusokéba került, akik gondoskodtak a felségjelvények állagának megóvásáról. Érdemes kiemelni Gordon M. Kline személyét, aki előbb egy méretre szabott tokot készítettett fából, majd később egy légmentesen záró alumínium tartót, amelyek megmentették a palástot a pusztulástól.

A hidegháború éveiben a klenódiumok sorsa a kétoldalú amerikai–magyar viszony egyik rendezésre váró kulcseleme volt. Az amerikai kormány a felségjelvények visszaszolgáltatását a kapcsolatok alakulásától tette függővé. Ezzel szemben a magyar fél többször hangsúlyozta: a koronázási jelvényeket a magyar nép tulajdonának tekinti, s azok semmiféle tárgyalási alapot nem képezhetnek. Az 1956. évi magyarországi forradalom vérbefojtása, majd a vietnami háború miatt a kétoldalú kapcsolatok normalizálása csak az enyhülési folyamattal (*Détente*) párhuzamosan, az 1970-es évek során következhetett be. 1976-ra, a Függetlenségi Nyilatkozat kibocsátásának 200., az 1956. évi magyar forradalom kirobbanásának 20. évfordulójára, egyben az akkor esedékes elnökválasztás idejére – a kölcsönös vagyoni jogi viták lezárása és Mindszenty József bíboros Magyarországról való távozás után – lényegében már csak három rendezetlen kérdés maradt: egy államközi tudományos, műszaki és kulturális csereegyezmény megkötése, a koronázási jelvények visszaszolgáltatása és a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény kölcsönös megadása.

Glant Tibor rámutatott arra, hogy a Szent Korona visszaszolgáltatásának még Gerald Ford választási veresége után, 1976 decemberében sem volt reális esélye. Jóllehet írásban fellelhető nyoma van annak, hogy Jimmy Carter már elnöki beiktatásakor (1977 januárja) eldöntötte: visszaadja Magyarországnak a klenódiumokat, a terv

megvalósítása korántsem volt egyszerű. A nemzetközi helyzet mellett ugyanis figyelembe kellett venni az amerikai belpolitikai viszonyokat is. A Cyrus Vance vezette külügy (*Department of State*) és a Zbigniew Brzezinski által irányított Nemzetbiztonsági Tanács (*National Security Council*) között egyfajta rivalizálás zajlott, s e kérdésében is elmentéses nézetek voltak: Vance helyeselte, Brzezinski viszont kezdetben ellenezte a felségjelvények visszaadását, mivel a kelet-európai – köztük a magyarországi – származású amerikaiak támogatásának elvesztésétől félt. Időközben – meglepő módon – a magyar fél aktivizálta magát, s a külügy két évtizednyi huzavona után hajlandó volt végre megkötni a kétoldalú, államközi tudományos, műszaki és kulturális csereegyezményt. Carter elnök 1977. szeptember 13-án aláírta a 21. számú elnöki utasítást, amely az USA Kelet-Európával kapcsolatos politikáját szabta meg. Ebben szerepelt az a célkitűzés, hogy az USA – Lengyelország és Románia továbbra is kiemelt elbánásban való részesítése mellett – Magyarországgal javítani kívánja a viszonyt. Ennek jól látható jeleként hajlandó visszaszolgáltatni a Szent Koronát. A magyar féltől azonban elvárja, hogy megfelelő biztosítékot adjon arra nézve, hogy a klenódiumok nyilvános helyen és állandó jelleggel lesznek kiállítva. Leszögezték továbbá azt is: a koronázási jelvényeket az amerikai nép nevében adják majd vissza a magyar népnek, s Kádár János nem lehet jelen az átadási ceremónián. A magyar vezetést elfogadta, ám egy dologban hajthatatlan volt. A rosszul értelmezett „magyar–román barátság” kapcsán ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy Cyrus Vance tervezett beszédéből kerüljön ki a Nemzeti Múzeum románok általi kifosztását 1919 megakadályozó Harry Hill Bandholz tábornokra történő utalás. Ezt az amerikaiak elfogadták, a magyar fél azonban az átadási ceremóniát, érthetetlen óvatossággal, végül két óra csúszással közvetítette „élőben” – miként ez Glant újabb kutatásaiból sokak meglepetésére kiderült. (Harry Hill Bandholz tábornok 1936-ban

felavatott, majd 1949-ben eltávolított szobra 1989 óta ismét a budapesti Szabadság téren áll!)

A Carter kormányzatnak „otthon” is nehézségekkel kellett szembenézni. A vezető amerikai napilapok 1977. november 4-én beharangozták, hogy a Szent Korona hazatér. A hírt a döntéssel egyet nem értő kongresszusi képviselők szívrogattatták ki. Számításuk bevált. November 4. ugyanis – Szálasi eskütétele (1944) és Kádár Budapestre való visszatérése (1956) miatt – a magyar történelem egyik gyásznapija. A politikailag aktív magyar emigránsok több tüntetést szerveztek a Fehér Ház, illetve a Kongresszus épülete elé. Tekintélyes részük eleve elutasította a Szent Korona visszaadását, mert szerintük ez a lépés legitimálta volna Kádár János kommunista hatalmát. Számos neves tudós (például Kadarkay Árpád, Várdy Béla és felesége, Huszár Ágnes, Nagy Károly, Deák István, John Lukács) azonban kiállt Carter elnök döntése mellett. A tüntetéseken kívül a Kongresszusban is kemény vita zajlott. Robert Dole kansasi szenátor, amikor látta, hogy a Kongresszusban nem éri el célját, bíróságon támadta meg Carter elnöki döntését. Az Amerikai Legfelső Bíróság azonban rövid időn belül elutasította a beadványt. Időközben egyre kedvezőbb kép volt kialakulóban Magyarországról az USA-ban. 1977 során több kongresszusi bizottság látogatott Magyarországra, továbbá áprilisban Arthur Hartman amerikai külügyminiszter-helyettes, júliusban Tom Gerth a külügyminisztérium magyar referense, augusztus végén pedig Arthur Schneier New York-i főrabbi járt Budapesten. (Az utóbbi kettő a Szent Koronát hazahozó amerikai delegáció tagja volt: Schneier a hivatalos, Gerth pedig a szakmai küldöttséghez tartozott.) Valamennyi fent említett személy kedvezően nyilatkozott a magyarországi belpolitikai helyzetről. Philip Kaiser budapesti amerikai nagykövet beiktatására 1977. június 30-án került sor, vagyis több mint egy év után ismét volt magas rangú diplomatája az USA-nak a magyar fővárosban. Ráadásul Kaiser – memoárja

szerint – kimondottan azzal a feladattal érkezett Budapestre, hogy véglegesen elrendezze a koronázási jelvények és a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadásának ügyét. Sokat javított Magyarország nemzetközi és amerikai megítélésén, hogy VI. Pál pápa 1977 júniusában fogadta Kádár Jánost. Rendeződni látszottak tehát a vatikáni–magyar kapcsolatok, amit az is bizonyít, hogy a pápa Lékai László személyében már 1976-ban érseket nevezett ki az esztergomi főpapi székre. Egyházi-vallási szempontból igazi szenzációnak számított, hogy a számos amerikai elnökkel – beleértve Jimmy Cartert is – baráti kapcsolatokat ápoló, a Fehér Házba szabad bejárással rendelkező, baptista elkötelezettségű, a felekezeti határokon túllépő, hírneves prédikátor, Billy Graham látogatása a legnagyobb rendben zajlott le Magyarországon 1977-ben. Lassan tehát elhárultak az akadályok a klenódiumok hazatérése előtt.

1977 decemberében került sor Fort Knoxban a koronázási jelvények azonosítására és szakmai átadására, valamint átvételére. Az utóbbi Esztergályos Ferenc washingtoni magyar nagykövet, Kovács Ferenc követségi tanácsos, továbbá két magyarországi szakember, Kovács Éva művészettörténész és Szvetnik Joachim ötvös-restaurátor feladata volt. Glant legújabb kutatásai alapján ismert: Fort Knoxból Little Rockon (Arkansas) keresztül – előbb helikopterrel, majd repülővel – a Washington D.C. mellett fekvő Andrews légitámaszpontra szállították a klenódiumokat. Innen az Air Force Two elnöki pilótákkal érkezett a Szent Korona Budapestre. A régen várt eseményre, a koronázási jelvények hivatalos átadására 1978. január 6-án került sor a magyar Parlament Kupolacsarnokában.

A sors fintora, hogy a magyar delegációt az országgyűlés elnökeként Apró Antal, az 1956-os forradalom utáni keményvonalas megtorló politika egyik hírhedt alakja vezette. A magyar népet képviselni hivatott küldöttségben ötven fő egy protokoll-lista lapján foglalt helyet, a fennmaradó kétszáz fő viszont nem a külügy, hanem az MTA, az

Írószövetség, a szakszervezetek, az ifjúsági szervezetek stb. döntése alapján került be a delegációba. Az „amerikai népet” huszonöt fős küldöttség képviselte. Ezt egy szakértőkből, segítőkből és tolmácsból álló csapat egészítette ki. A küldöttség vezetője Cyrus Vance külügyminiszter volt. Az amerikai küldöttséghez tartozó magánszemélyek sorából most csupán néhány olyat említünk, akik az amerikai magyarságot képviselték: Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas professzor, Deák István, a korábban Magyarországról minden indoklás nélkül öt évre kitasított történész, a Columbia Egyetem Kelet-Európa Intézetének igazgatója, Károly Elemér (Elmer Charles), a William Penn Association elnöke, Gombos Zoltán clevelandi laptulajdonos és Marianne Sprague (született Litkei Mariann) az amerikai nők képviseletében. (Glant könyve többükről eddig ismeretlen fényképeket is közöl.) A listát átfutva, egyetérthetünk a szerzővel: a delegáció lehetett volna fajsúlyosabb is. Érezhető, hogy a *State Department* sietve, illetve önkéntes felajánlkozás révén állította össze azt. Ez azonban – érthető okok miatt – a Szent Korona és a klenódiumok emelkedett hangulatú, ünnepi átadásán különösképpen senkit sem zavart. A ceremónia, szerencsére, jól szervezett, izléses és méltóságteljes volt. A magyar fél az elvárható udvariasság jegyében mindenben maximálisan figyelt az Egyesült Államok számára fontos részletekre. Vörös zászló sehol sem volt látható, s szinte hihetetlen, de Apró Antal úgy beszélt 1945-ről, hogy a Szovjetunióról szót sem ejtett.

Glant számos fontos kérdéssel foglalkozik még. Áttekinti a hazai és a külföldi sajtó tudósításait a Szent Korona hazatéréséről, s több prominens résztvevőnek (például Illyés Gyula, Boldizsár Iván, Nagy János, Esztergályos Ferenc, Faragó Ferenc, Philip Kaiser, Theodor S. Weiss, Victor Covey, Takács József, Gombos Zoltán) a felségjelvények ünnepélyes átadásával kapcsolatos visszaemlékezését is megosztja az olvasóval. Ismerteti a

nyugati magyar emigráció egyik kiemelkedő tagjának, Borbándi Gyulának az Új Látóhatárban megjelent tanulmányát arról, hogy a koronázási jelvények visszaszolgáltatása nem legitimálhatja a Kádár-rendszert. Emellett kitér a szerző az egyik leginkább érintett politikus, Habsburg Ottó véleményének bemutatására is. Habsburg Ottó erősen helytelenítette a felségjelvények visszaszolgáltatását a Kádár-féle parancsuralmi rendszernek, ugyanakkor azt is leszögezte: pragmatikusan tudomásul kell venni a bekövetkezett és megmásíthatatlan tényt, s keresni kell annak a módját, hogy az amerikai kormány negatív lépését miként lehetne az összmagyarság számára pozitív fejleménnyé tenni. Habsburg Ottóhoz hasonlóan többek (például Nagy Ferenc egykori miniszterelnök, aki helyeselte a klenódiumok visszaadását) úgy vélték, hogy a Szent Korona hazatérése majd egy olyan közbeszédet indít el Magyarországon, ami nem lesz összeegyeztethető az állampárt elvárásaival. Nekik lett igazuk.

Azokat a fontos fejleményeket, amelyeket a Szent Korona hazaérkezése generált a magyar bel- és külpolitikában, a gazdaság területén, továbbá a tudományos életben és az oktatásban, a könyv 8. fejezetének utolsó egységében tekinti át a szerző. Mindent egybevéve jogos Glant Tibor megállapítása: a klenódiumok hazatérése beváltotta a hozzá fűzött reményeket, s a 2000. január 1-je óta a Parlament Kupolacsarnokában látható Szent Korona a magyarok mindennapi életének szerves része lett.

Glant Tibor alapos kutatásokra épülő, adatokban rendkívül gazdag, igen élvezetes stílusban megírt munkáját nagy haszonnal és élvezettel olvashatja bárki, akit a Szent Korona, a magyar–amerikai kapcsolatok, a magyar bel- és külpolitika, valamint az USA 1945 utáni története érdekel.

PETROVICS ISTVÁN